

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКИХ ПОЖЕЖНИХ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Харламов М.І.,

доктор історичних наук, професор, професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін навчально-наукового інституту цивільного захисту, Національний університет цивільного захисту України,

м. Черкаси, Україна

Чиркіна-Харламова М.А.

кандидат технічних наук, доцент, заступник начальника кафедри радіаційного і хімічного захисту навчально-наукового інституту інженерної та спеціальної підготовки, Національний університет цивільного захисту України,

м. Черкаси, Україна

Корпоративна культура є невід'ємним елементом будь-якої професійної спільноти. Вона формує внутрішній світ колективу, регулює поведінку його членів, визначає цінності, що передаються від покоління до покоління. Для пожежних ця культура мала особливе значення, адже їхня діяльність завжди була пов'язана з ризиком, взаємною підтримкою і високим рівнем колективної згуртованості. У минулі часи – від перших добровільних дружин до становлення професійних пожежних частин у ХІХ–ХХ ст. – культура пожежних формувалася під впливом історичних умов, суспільних традицій та моральних ідеалів служіння громаді. Перші організовані пожежні команди на українських землях з'являлися в містах ще у ХVІІІ–ХІХ століттях. У цей час пожежна служба мала переважно добровільний характер і часто формувалася при міських управах, мануфактурах або військових гарнізонах.

Корпоративна культура таких команд базувалася на трьох головних засадах: служіння громаді – пожежний сприймався як охоронець міста і добробуту його жителів; взаємна довіра і підтримка – через постійну небезпеку формувався принцип «один за всіх і всі за одного»; дисципліна і субординація – ще з перших добровільних команд культивувалися військові принципи порядку, чергування, відповідальності. Корпоративна етика пожежних у минулі часи включала систему моральних норм, що визначали поведінку як під час служби, так і поза нею. Основними цінностями були: сміливість і самопожертва – готовність ризикувати життям заради порятунку інших; честь і чесність – збереження доброго імені частини та професії; товариськість і взаємодопомога – невід'ємна риса побратимства; повага до старших і традицій – передача досвіду через покоління. Ці принципи формувалися не лише через статuti, а й через повсякденне спілкування, навчання, ритуали та спільні святкування [3, с. 237].

Корпоративна культура пожежних мала чітко виражений символічний вимір. Серед найхарактерніших елементів можна було виділити наступні: форма – уніфікований одяг із відзнаками, що символізував належність до братства пожежних, прапори і герби частин – уособлювали честь і бойову історію команди, свята і обряди – відзначення Дня пожежника, посвята новачків, урочисті проводи на пенсію; пожежні пісні та девізи – засіб вираження спільної ідентичності. Наприклад, у дореволюційних українських містах вогнеборці мали свої хори й оркестри, які виступали під час парадів і міських свят, демонструючи єдність служби й громади. Пожежні колективи в минулі часи мали високий рівень внутрішньої солідарності, що підтримувався як формальною дисципліною, так і неформальними стосунками. Спільне життя в казармах, участь у небезпечних виїздах і колективна відповідальність сприяли утворенню особливого професійного братства [3, с. 275]. Ця згуртованість підтримувала психологічну стійкість пожежних у критичних ситуаціях. Корпоративна культура, таким

чином, виконувала функції не лише соціальної регуляції, а й психологічного захисту, допомагаючи зберігати моральну рівновагу після важких операцій.

У ХХ столітті, особливо в радянську добу, пожежна служба України отримала офіційний державний статус. Відповідно, корпоративна культура поєднала елементи традицій добровільних дружин із рисами військово-бюрократичної структури. Зміцнилася система нагород, звань, урочистих зборів. Поширилися такі символи, як гасло «Запобігти. Врятувати. Допомогти». Водночас ідеологічна складова – відданість державі, трудовому колективу, соціалістичним ідеалам – стала невід’ємною частиною пожежної корпоративної ідентичності.

Корпоративна культура пожежних у минулі часи була складною системою моральних, символічних і поведінкових норм, що забезпечували ефективне функціонування служби в умовах постійного ризику. Вона спиралася на такі ключові принципи, як мужність, взаємопідтримка, дисципліна й відданість справі. Ці традиції не лише створювали основу професійної ідентичності пожежних, а й впливали на формування суспільної поваги до цієї професії.

Корпоративна культура професійних рятувальних служб в сучасній Україні формується під впливом інституційної організації, професійної підготовки, суспільних очікувань і екстремального досвіду [1]. Для України період 1991–2025 рр. містить кілька критичних переломних моментів: трансформацію з радянських структур до національного органу цивільного захисту, прийняття сучасного законодавства з цивільного захисту, адміністративні реформи децентралізації, поява місцевих пожежних команд і, зрештою, повномасштабну війну з російською федерацією, яка кардинально змінила умови професійної діяльності й ризику для рятувальників.

Після розпаду СРСР структури цивільного захисту та захисту від наслідків Чорнобильської катастрофи з часом трансформувалися у сучасні органи цивільного захисту. У 1990-х-2000-х роках функціонування служби супроводжувалося поступовою перехідною від військових та напіввійськових моделей до цивільного управління рятувальними операціями. Формування централізованої системи та подальші реформи мали прямий вплив на професійні норми, зокрема на стандарти підготовки та дисципліни. Прийняття Кодексу цивільного захисту у 2012 році стало правовою віхою, що унормувала права й обов’язки рятувальників, їхню підготовку та координацію з органами місцевої влади. Законодавча база сприяла кодифікації професійних стандартів і уніфікації підходів до цивільного захисту.

У 2010–2020-х роках в Україні було розгорнуто реформу пожежної охорони, яка передбачала створення місцевих пожежних команд як елементів децентралізації та підвищення оперативності реагування (пілотні програми у регіонах, залучення місцевої ініціативи та приватного сектору). Ця зміна вплинула на корпоративну культуру через посилення місцевої ідентичності, гнучкості та взаємодії з громадами. Протягом усього періоду незалежності в Україні зберігається ядро професійних цінностей – готовність до самопожертви, взаємодопомога та сувора дисципліна. Однак спосіб вираження цих цінностей трансформувався: від домінування директорно-адміністративних практик до більш професійної етики та акценту на збереженні життя рятувальника поряд із порятунком цивільних. Реформи і стандарти підготовки підсилювали професійну автономію рятувальників як сервісної структури, що обслуговує громадян. Це проявляється у вдосконаленні процедур взаємодії з населенням, прозорості дій і відповідальності перед громадою. З середини 2010-х і особливо під час повномасштабної війни 2022–2025 років зросла роль волонтерських ініціатив у підтримці пожежних: забезпечення спорядженням, технічною допомогою, психологічною підтримкою. Волонтерська взаємодія додала до

корпоративної культури елемент взаємного підкріплення між державними службами й цивільними ініціативами [2].

Символічні елементи (уніформа, емблеми, урочистості, нагороди) зберегли свою роль як фактор згуртованості. Водночас нові ритуали, пов'язані з пам'яттю про загиблих колег під час бойових дій, поява меморіалів та суспільне визнання жертвовності рятувальників посилили публічний статус професії. Під час війни ритуали підтримки – донорські акції, збір коштів і нагороди за героїзм – стали частиною корпоративної культури. Інституційне вдосконалення програм підготовки (внутрішні навчання ДСНС, міжнародні тренінги, стандарти цивільного захисту) призвело до зростання кваліфікації рятувальників та до кодифікації професійних практик. Сильним каталізатором стала потреба в адаптації до нових типів загроз (масові бомбардування, атаковані інфраструктурні об'єкти, великі техногенні пожежі під час бойових дій), що вимагало не лише технічних навичок, а й психологічної підготовки для роботи під обстрілами та ураження «подвійними ударами». Журналістські матеріали останніх років документують високі операційні ризики та зростання кількості загиблих і поранених рятувальників під час воєнних дій. Бойові дії на території Донецької та Луганської областей у 2014 році вплинули на практики взаємодії рятувальників із військовими структурами, на протоколи безпеки та на підвищену психоемоційну навантаженість [2]. Це також сприяло появі місцевих ініціатив і адаптацій у системі реагування. Повномасштабне вторгнення 2022 року змінило поле діяльності пожежних: від рутинних пожеж до масштабних порятунків цивільного населення після ракетно-авіаційних і дронівих атак, робіт у мінних/замінованих зонах, ліквідації наслідків ударів по енергоінфраструктурі. Репортажі 2024–2025 років фіксували тактику, коли рятувальники стають прямими цілями («double-tap» удари), що призвело до адаптації процедур (більш обережні підходи на місці події, координація з військовими, зміни у стандартах екіпірування). Це спричинило зміцнення бойового братства, підвищення солідарності з громадами та одночасне зростання психологічної втоми. Еволюція корпоративної культури українських пожежних у 1991–2025 років – це процес трансформації від залишків радянської військово-бюрократичної моделі до більш професійної, цивільно-орієнтованої, місцево адаптованої культури. Законодавчі зміни (зокрема Кодекс цивільного захисту), реформи ДСНС, децентралізація та створення місцевих пожежних команд сприяли посиленню професійних стандартів і близькості служби до громад. Водночас війна 2022–2025 років радикально змінила операційне середовище: збільшилися ризики, ускладнилися протоколи безпеки, зросла роль волонтерства й суспільного визнання, а також посилились елементи братерства та жертвовності в професійній ідентичності. Для подальшої стійкості та здоров'я корпорації рятувальників важливі такі напрямки: системне інвестування в техніку та екіпірування, розвиток програм психологічної реабілітації, формалізація взаємодії з волонтерським сектором, а також адаптація стандартів безпеки до загроз воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Корпоративна культура в ДСНС України. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/11007/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0.pdf> (дата звернення: 07.10.2025 р.)
2. Корпоративна культура в ДСНС України. URL: <https://uoz.dsns.gov.ua/upload/4/2/2/6/9/tema-3-za-iii-kv-z-psixologichnoyi-2024.pdf> (дата звернення: 07.10.2025 р.)

3. Смирнов Г. В. Исторична хроніка пожеарной охорони Луганська. Луганськ: Видавництво «Лугань», 1996. 415 с.

ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ У ДОБУ ЗМІН: ФІЛОСОФСЬКО - МИСТЕЦТВОЗНАВЧЕ ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНА МИТЦЯ

Хіріна Г. О.,

*кандидат історичних наук, доцент, доцент закладу вищої освіти кафедри
фундаментальних та суспільно-гуманітарних наук
Національного фармацевтичного університету,*

м. Харків, Україна

Калашник М. П.,

*доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв, професор кафедри
музичного мистецтва Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,*

м. Харків, Україна

Проблема осмислення поняття «митець» набуває особливої актуальності в умовах сучасних соціокультурних трансформацій, коли під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації та стрімкого розвитку штучного інтелекту відбувається переосмислення сутності творчості та її суб'єкта. У новітньому культурному середовищі все частіше спостерігається тенденція до зміщення меж між людською творчістю та технологічними інноваціями, де роль митця може частково перебирати комп'ютер, алгоритм або роботизована система.

Такі зміни зумовлюють необхідність нового наукового підходу до вивчення природи творчої діяльності та її носія. Збереження індивідуальності митця, автентичності його світогляду і творчої позиції в умовах технологічного прогресу стає центральною проблемою як для наукового середовища, так і для практиків мистецтва, що підкреслює необхідність осмислення історичних змін у розумінні самого поняття «митець». як у філософському, так і у мистецтвознавчому контекстах.

Отже, виникає потреба у глибшому аналізі категорії «митець» як феномена, що поєднує в собі особистісний, культурний і цивілізаційний виміри. Вивчення історичної еволюції цього поняття дозволяє простежити, як змінювалось його змістове наповнення залежно від епохи, художніх парадигм і соціальних умов. Дослідження поняття «митець» є важливим для розуміння сучасної системи культурних координат, у якій творчість постає не лише як форма самовираження, а й як простір філософського осмислення нових відносин між людиною, мистецтвом і технологічним світом.

У філософсько-мистецтвознавчому дискурсі категорія «митець» завжди була і є ключовим поняттям і має складну історію розвитку і наповнення новими змістами, які відповідали конкретним історичним епохам. Розвиток культури, поява її нових форм, трансформації суспільної і індивідуальної свідомості, нові ролі особистості у політичному і громадянському житті впливали і змінювали уявлення про творчість, роль і місце митця у бутті людства. Поняття «митець» веде свою історію з античної доби і, на думку відомого мистецтвознавця Майкла Берда, походить від латинського слова «artist», що у буквальному перекладі означає «артист» або «майстер», фахівець в різних галузях людської діяльності [1]. В античну добу митець розглядався як майстер-ремісник в його технологічному аспекті, а поняття «мистецтво» трактувалося як наука або вміння людини, що підпорядковуються певним правилам, які супроводжують людську діяльність в опануванні природою. Виходячи з